

joods
cultureel
kwartier

Plaats van **VERMAAK**

Plaats van **VERDRIET**

Plaats van **HERDENKING**

Dit boekje is van _____

INHOUD

1 De Hollandsche Schouwburg

4 Strip 1: Oorlog

16 Strip 2: Verzet

19 Strip 3: Onderduik

21 Woordpuzzel

23 Woordenlijst

Samenstelling werkboekje:

JELED-NIK Afdeling Onderwijs – Henny van het Hoofd
Afdeling Educatie Joods Cultureel Kwartier - Judith Whitlau, Mirjam van Emden

Gebaseerd op:

De Zoektocht - Eric Heuvel, Ruud van der Rol en Lies Schippers
© Anne Frankstichting i.s.m. De Hollandsche Schouwburg, Amsterdam 2007
© Tekeningen en illustraties: Eric Heuvel, Red Hill Illustrations 2007

De Ontdekking - Eric Heuvel
Anne Frankstichting / Verzetsmuseum Friesland 2003
© Eric Heuvel, Zaandam

Andere Achterhuizen, verhalen van Joodse onderduikers - Marcel Prins en Peter Henk Steenhuis
© Atheneum, 2010

Fotoverantwoording

Andere Achterhuizen
Batshewa Jacobs
Brian Abraham
Collectie JHM
Ferry André de la Porte
Michael Jacobs
Yvon Schoenmakers

DE HOLLANDSCHE SCHOUWBURG

Geschiedenis

Vóór de Tweede Wereldoorlog gingen mensen, joods en niet-joods, naar de Hollandsche Schouwburg voor vermaak en een gezellig avondje uit. Er werden mooie toneel- en muziekvoorstellingen gegeven. Het gebouw uit 1892 staat in de Plantage, wat voor de oorlog een echte uitgaansbuurt was. Oorspronkelijk heette het Artis Schouwburg, naar de vlakbij gelegen dierentuin. Later veranderde de naam in Hollandsche Schouwburg. Er traden bekende toneelgezelschappen op met Nederlandse stukken, zoals 'Op Hoop van Zegen'.

Joodsche Schouwburg

Tijdens de Tweede Wereldoorlog veranderde alles. Er kwamen meer en meer anti-joodse maatregelen. Eind 1941 mochten joden niet meer samen met niet-joden naar het theater of de film. De Schouwburg werd toen de 'Joodsche Schouwburg' genoemd. Er werd nog steeds toneel gespeeld of muziek uitgevoerd, maar alleen door joodse artiesten voor een uitsluitend joods publiek. Maar al gauw veranderde de Schouwburg in een plaats van verdriet. Want vanaf juli 1942 werd het een verzamelplaats, waar duizenden joden gevangen zaten voordat ze via Westerbork of Vught naar vernietigingskampen werden **gedeporteerd***.

De Crèche

Recht tegenover de Hollandsche Schouwburg, naast het Nationaal Holocaust Museum, was voor de oorlog een crèche. Moeders uit de buurt die overdag werkten konden daar hun kinderen naar toe brengen. Er kwamen zowel joodse als niet-joodse kinderen naar de crèche, die de modernste van Amsterdam was.

Vanaf oktober 1942 werd de crèche onderdeel van de schouwburg. Er werden toen zoveel joden opgepakt dat er te weinig ruimte was. Kinderen gingen daarom naar de crèche aan de overkant. Daar werd voor ze gezorgd totdat ze samen met hun ouders op **transport*** gingen.

De Hollandsche Schouwburg herinnert aan de verschrikkelijke dingen die mensen elkaar kunnen aandoen. Maar het gebouw is tegelijkertijd ook een symbool van uitzonderlijke menselijke moed. Verzetshelden, zowel joods als niet-joods, hebben met gevaar voor eigen leven geprobeerd zoveel mogelijk mensen te redden. Walter Süskind en Henriëtte Pimentel waren sleutelfiguren in het joodse verzet in de Hollandsche Schouwburg.

Walter Süskind (1906 – februari 1945)

Walter Süskind was hoofd van de Hollandsche Schouwburg namens de **Joodse Raad***. Hij probeerde zoveel mogelijk mensen uit de Hollandsche Schouwburg te laten ontsnappen door hun namen van de **transportlijsten*** af te halen. Omdat hij in Duitsland was opgegroeid, sprak hij vloeiend Duits. Daardoor lukte het hem vaak om Duitse bewakers op kritieke momenten af te leiden.

Henriëtte Pimentel (1876-1943)

Henriëtte Pimentel was directrice van de crèche. Toen het gebouw onderdeel werd van de Hollandsche Schouwburg bedacht ze samen met Walter Süskind een systeem om joodse kinderen naar buiten te smokkelen. Baby's werden via de tuin van de crèche in wasmanden en rugzakken naar de burens gebracht, vaak via de tuin van de Hervormde Kweekschool ernaast (waar nu het Nationaal Holocaust Museum is). Oudere kinderen 'verdwenen' tijdens wandelingen of werden op andere manieren uit de crèche gehaald. De kinderen werden daarna door niet-joodse verzetsmensen naar onderduikadressen gebracht.

** zie de woordenlijst aan het eind*

Plaats van Herdenking

Na de oorlog is de Hollandsche Schouwburg nooit meer een theater geweest. In 1947 werd het vervallen gebouw aangekocht door de Stichting Hollandsche Schouwburg, om er voor te zorgen dat deze plaats van zoveel verdriet nooit meer een plaats van plezier en vermaak zou zijn. De Hollandsche Schouwburg is nu een herdenkingsplaats, waar mensen van alle leeftijden naar toe komen om te leren over wat er in de Tweede Wereldoorlog is gebeurd, om hier over na te denken, te praten en te herdenken.

Op de binnenplaats, de plek waar vroeger de theaterzaal was, staat een monument voor alle joden die in de oorlog zijn weggevoerd en vermoord. Het heeft de vorm van een davidster met een zuil. Aan weerszijden van het monument staan gedeelten van de muren van de vroegere theaterzaal.

Namenwand

De Hollandsche Schouwburg werd in de loop van de tijd een plek waar steeds meer mensen naar toe kwamen om hun familie en dierbaren die in de oorlog vermoord zijn te gedenken. Want die hebben immers geen graf.

Daarom is er een speciale gedenkruimte gemaakt met een namenwand. Het is een heel indrukwekkende plek. Op de muren staan 6.700 familienamen gegraveerd, allemaal van joden die in de oorlog zijn omgekomen. Deze familienamen symboliseren de 104.000 joden die vanuit Nederland zijn gedeporteerd en vermoord.

Joods Monument

Op www.joodsmonument.nl kan je de familienamen van de namenwand opzoeken. Je vindt informatie over hoe oud ze waren ze, waar ze woonden, wat hun beroep was. Soms zijn er ook foto's of herinneringen. Familieleden, klasgenoten en anderen kunnen deze informatie ook online aanvullen. Zo wordt er steeds meer bekend over de mensen achter de namen en zo blijft de herinnering aan alle joden die in de oorlog zijn vermoord voor altijd bewaard.

Nationaal Holocaust Museum

De Hervormde Kweekschool, daar kon je vroeger juf of meester worden, aan de Plantage Middenlaan is een belangrijke plek van herinnering. In de zomer van 1943 werden joodse kinderen vanuit de crèche ernaast naar de Kweekschool gebracht. Vandaar gingen ze naar onderduikadressen. Zo werden ongeveer 600 kinderen gered. Nu huisvest het pand het Nationaal Holocaust Museum.

Vragen

1 Leg de titel *Plaats van Vermaak*, *Plaats van Verdriet*, *Plaats van Herdenking* uit.

2 Denk je dat er namen uit jouw familie op de namenwand staan? Leg je antwoord uit.

STRIP 1

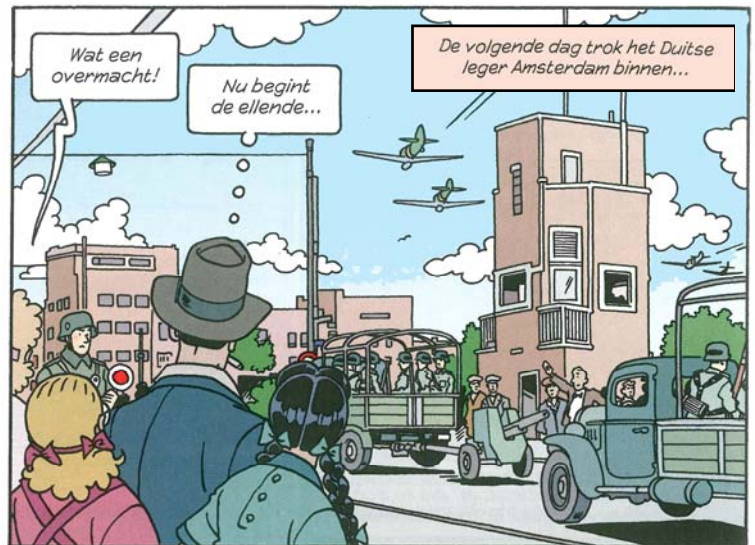
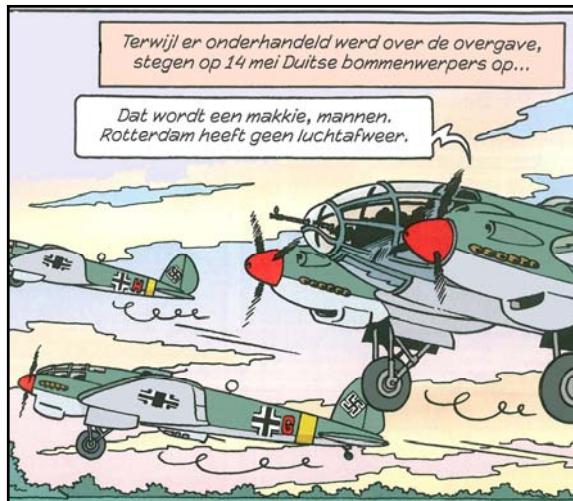
OORLOG

Wat ga je doen?

- [Lees eerst de strip op bladzijde 8 en 9
- * Maak Opdracht A op bladzijde 10
- * Extra: maak Opdracht B op bladzijde 11

OPDRACHT A

[Kijk naar het plaatje en beantwoord de vragen. De antwoorden staan in de strip.

1 Hoe wisten de meeste mensen in Nederland op 10 mei 1940 dat het oorlog was?

a _____ b _____

2 Hoe heet de stad op het plaatje?

3 Wat gebeurt er?

4 Wanneer en waarom gebeurde dit?

5 Kon de stad zich verdedigen?

6 Wat was een belangrijk gevolg van dit bombardement?

OPDRACHT B - EXTRA

- [Kijk naar het plaatje en beantwoord de vragen. De antwoorden vind je in de strip en in de extra informatie over oorlog op bladzijde 12.

- 1 Wat wil deze familie in IJmuiden gaan doen?

- 2 Waar willen ze naar toe?

- 3 Hoe weten ze dat hun leven in gevaar is?

- 4 Waarom zijn ze niet eerder uit Nederland vertrokken?

- 5 Is de soldaat volgens jou een Nederlander of een Duitser? Leg je antwoord uit.

EXTRA INFO OORLOG (opdracht B, blz 11)

Opkomst van Hitler

Op 30 januari 1933 verkreeg Adolf Hitler, de leider van de nationaal-socialistische partij, op democratische wijze de macht in Duitsland. Aanhangers van deze partij worden 'nazi's' genoemd. Een van de eerste dingen die Hitler deed was het afschaffen van de andere politieke partijen. Duitsland werd een dictatuur. Verzet was gevaarlijk, want tegenstanders van het nationaal socialisme werden gevangen gezet in concentratiekampen.

Rassenwetten

Hitler vond dat het Duitse volk het beste en sterkste volk ter wereld was. Wie niet tot het 'Germaanse ras' behoorde werd als minderwaardig beschouwd. Vooral joden, maar ook Roma en Sinti (zigeuners) werden als een gevaar voor de raszuiverheid van het Duitse volk gezien. Daarom werden er allerlei rassenwetten ingesteld. Joodse artsen mochten voortaan geen niet-joodse patiënten meer behandelen en huwelijken tussen joden en niet-joden werden verboden. Op school leerden kinderen om joden te haten. Leraren die tegen de nazi's waren werden ontslagen.

Kristallnacht

In de nacht van 9 op 10 november 1938 brak er overal in Duitsland georganiseerd geweld tegen joden uit. Etalageruiten werden ingeslagen en duizenden joodse winkels werden geplunderd en vernield. Honderden synagogen gingen in vlammen op. 30.000 joden werden gearresteerd en opgesloten in concentratiekampen. Vanwege al het gebroken glas werd deze nacht later de Kristallnacht genoemd.

Vluchten

Veel joden probeerden in de jaren dertig uit Duitsland te vluchten, maar dat was erg moeilijk. De meeste Europese landen hielden hun grenzen gesloten en bovendien moesten vluchtelingen hun geld en overige bezittingen in Duitsland achterlaten. Nederland liet ongeveer 10.000 vluchtelingen toe. Vanwege de crisistijd en de grote werkloosheid waren veel Nederlanders tegen het toelaten van grote stromen vluchtelingen. In 1938 werden de Nederlandse grenzen gesloten en werden vluchtelingen uit Duitsland zonder pardon teruggestuurd.

Uitbreken Tweede Wereldoorlog

In Hitler's opvatting moest het Germaanse volk meer ruimte hebben om in te leven en te werken, dus moest er gebied worden veroverd. Zonder veel tegenstand wist Hitler Oostenrijk en Tsjecho-Slowakije aan Duitsland toe te voegen. Nederland benadrukte net als tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn neutraliteit, in de hoop net als toen buiten de oorlog te blijven.

Engeland en Frankrijk stelden een ultimatum: als Polen zou worden aangevallen zouden ze Duitsland de oorlog verklaren. Op 1 september 1939 viel het Duitse leger Polen binnen. Twee dagen later verklaarden Engeland en Frankrijk de oorlog aan Duitsland. Dit betekende het begin van de Tweede Wereldoorlog. In het voorjaar van 1940 bezette het Duitse leger Noorwegen en Denemarken.

Nederland in oorlog

De Duitse inval op 10 mei 1940 kwam voor de meeste Nederlanders volkomen onverwacht. Het Nederlandse leger, dat meer dan honderd jaar geen oorlog had gevoerd, was slecht bewapend en geen partij voor de moderne, goed getrainde Duitse troepen. In de eerste oorlogsdagen heerste er grote verwarring. In het westen van het land kon het Nederlandse leger het langst stand houden. Toen de opmars van de Duitse legers niet snel genoeg ging, stelden ze een ultimatum. Nog tijdens de onderhandelingen werd Rotterdam gebombardeerd en de nazi's dreigden hetzelfde te doen met Amsterdam en Utrecht.

Na het bombardement op Rotterdam gaf Nederland zich over en werd het bestuur over het land overgenomen door het Duitse gezag. In 1940 woonden er 140.000 joden in Nederland, die het ergste vreesden.

STRIP 2

VERZET

Wat ga je doen?

- [Lees eerst de strip op bladzijde 14 en 15
- * Maak Opdracht C op bladzijde 16
- * Extra: maak Opdracht D op bladzijde 17

OPDRACHT C

[Kijk naar het plaatje en beantwoord de vragen. De antwoorden staan in de strip.

1 Uit welk gebouw komen de kinderen op het plaatje?

2 Waarom waren ze daar?

3 Waarom zegt de mevrouw dat de kinderen door moeten lopen?

4 Waar denk je dat ze de kinderen mee naar toe neemt?

5 Hoeveel kinderen zijn er ongeveer gered op deze manier?

EXTRA INFO VERZET (opdracht D, blz 17)

De Duitse bezetting

In de eerste maanden na de bezetting leek het allemaal nogal mee te vallen. De meeste mensen namen een afwachtende houding aan en dachten dat ze een moeilijke, maar draaglijke tijd tegemoet zouden gaan die niet al te lang zou duren.

Al gauw maakten de nazi's bekend dat iedereen die tenminste twee joodse grootouders had als jood beschouwd werd. Een grootouder was jood wanneer hij of zij lid (geweest) was van een joodse gemeente. In Nederland stond iemands godsdienst vroeger ook bij de burgerlijke stand geregistreerd, dus het was heel gemakkelijk om via het bevolkingsregister te weten te komen wie joods was.

Persoonsbewijs

In 1941 werd voor alle Nederlanders een persoonsbewijs (identiteitskaart) verplicht gesteld. Later werd er in het persoonsbewijs van joden een grote J gestempeld. Omdat je het persoonsbewijs altijd bij je moest hebben waren joden voortaan bij controles meteen herkenbaar.

Februaristaking

In 1941 begonnen Nederlandse nationaalsocialisten (NSB) die met de nazi's sympathiseerden zich in het openbaar tegenover joden te misdragen. In Amsterdam sloegen joodse knokploegen hard terug. Toen er in februari 1941 bij zo'n vechtpartij een NSB'er gedood werd, paktten de nazi's uit wraak 427 joden op. Uit protest gingen veel Amsterdammers staken. De nazi's waren volkomen verrast, want zo iets hadden ze nog nooit meegemaakt. De politie trad hardhandig op, en toen er met scherp werd geschoten was de staking gauw voorbij. Het monument 'De Dokwerker' tegenover de Portugese synagoge, op het plein waar de 427 joden waren opgepakt, herinnert aan deze staking.

Verzet

Verzet is in opstand komen tegen onderdrukking. Het grootste deel van de Nederlandse bevolking sympathiseerde niet met de nazi's, maar kwam ook niet in verzet. De meeste mensen bleven zoveel mogelijk doorgaan met hun dagelijkse leven en probeerden zo min mogelijk de aandacht van de Duitsers op zich te vestigen. Er was veel moed voor nodig om in verzet te komen, want opgepakt worden voor verzetsdaden betekende gevangenschap, marteling, executie of deportatie naar een kamp.

Oproep

In de zomer van 1942 ontvingen de eerste joden een oproep om zich te melden voor een werkkamp in Duitsland. In werkelijkheid betekende dit deportatie naar een van de vernietigingskampen, maar omdat de nazi's niet wilden dat nu al bekend zou worden wat ze werkelijk van plan waren spraken ze over 'werkkampen'. Eerst kregen alleen jonge en sterke mensen een oproep voor een 'werkkamp', maar al gauw ook baby's, zieken en bejaarden. Dat was natuurlijk heel verdacht, en veel joden meldden zich dan ook niet nadat ze een oproep hadden ontvangen. Daarom werden joden tijdens razzia's van straat opgepakt of uit hun huis opgehaald.

De Hollandsche Schouwburg

De Hollandsche Schouwburg was oorspronkelijk één van de vier theaters in de Amsterdamse Plantagebuurt. Vanaf oktober 1941 mochten er alleen nog maar joodse musici en artiesten optreden voor een uitsluitend joods publiek. De naam werd toen veranderd in 'Joodsche Schouwburg'. Vanaf juli 1942 werd dit gebouw door de nazi's aangewezen als plaats waar de Nederlandse joden werden verzameld. Vanuit de Hollandsche Schouwburg werden ze naar het station vervoerd en van daar per trein naar de doorgangskampen Westerbork (Drenthe) of Vught (Noord-Brabant).

De Crèche

Kinderen die waren opgepakt gingen naar een gebouw tegenover de Hollandsche Schouwburg. Daar was ook voor de oorlog al een crèche. Van daaruit gingen ze tegelijk met hun ouders op transport. Met medewerking van de Joodse Raad werden de namen van kinderen van de lijsten gehaald. Zo konden verzetsmensen honderden kinderen met toestemming van hun ouders uit de crèche smokkelen.

ONDERDUIK

Wat ga je doen?

[Lees eerst de strip op bladzijde 20 en 21

* Maak Opdracht E op bladzijde 22

* Extra: maak Opdracht F op bladzijde 23

In de trein naar het onderduikadres was ik doodsbang.

O nee, Duitsers... Controle!

Psst...Vergeet niet dat je nu Hetty heet.

Blijf rustig. Het zijn maar gewone soldaten.

Pfff...

Tegen de avond kwamen we in een dorp aan.

Welkom! Je bent niet de enige gast op de hooizolder

Dank u

De volgende morgen...

Aangenaam. Ik ben Jacques.

Eh... Hetty...

Soms zaten we op de hooizolder, maar als het veilig was hielpen we op de boerderij...

Ik ben blij dat we er even uit kunnen.

Kom maar...

Ik vond het fijn om bezig te zijn. Dan piekerde ik tenminste niet.

Zal ik je leren melken?

Graag...

Op een dag... Ik zal het nooit vergeten...

Brrrooommm... frrrrt...

Hè, wat is dat?

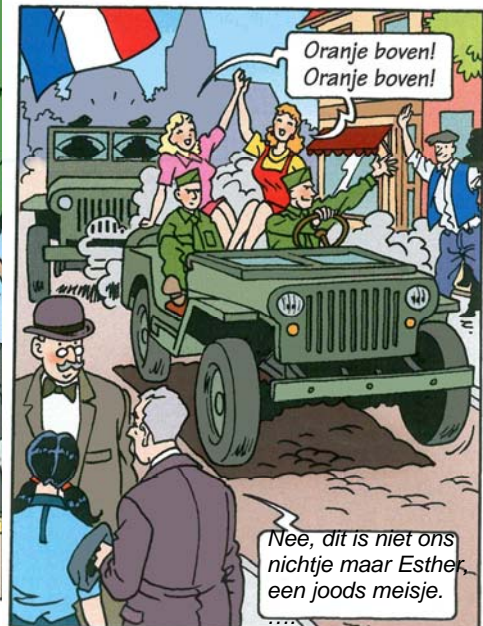
We waren verraden!

Doorzoek de boerderij. Er zitten hier joden!

Uiteindelijk krijgen we jullie joden allemaal te pakken.

Maar mij niet...

OPDRACHT E

[Kijk naar het plaatje en beantwoord de vragen. De antwoorden staan in de strip.

1 Waarom heet Esther in het begin van de strip 'Hetty'?

2 Wie zitten er in de tanks?

3 In welke maand en in welk jaar speelt dit plaatje zich af?

4 Wat zou de meneer met de hoed gezegd kunnen hebben?

5 Wat denk je dat Esther nu gaat doen?

OPDRACHT F - EXTRA

- [Kijk naar het plaatje en beantwoord de vragen. De antwoorden vind je in de strip en in de extra informatie over onderduik op bladzijde 24.

- 1 Vind je dat Esther een risico nam door aan te bellen bij de boerderij? Leg je antwoord uit.

- 2 Waarom geven de boer en de boerin Esther een slaappleaats?

- 3 Nemen de boer en de boerin een risico door Esther in huis te nemen? Leg je antwoord uit.

- 4 Welk geloof hebben de boer en de boerin?

- 5 In welk deel van Nederland zit Esther ondergedoken en wanneer wordt dit bevrijd?

- 6 Welke zorgen beginnen er voor Esther na de bevrijding?

EXTRA INFO ONDERDUIK (opdracht F, blz 23)

Isolatie

Isolatie betekent apart zetten of uitsluiten. In de loop van 1941 volgen er steeds meer anti-joodse maatregelen, die vooral bedoeld waren om joden geleidelijk aan zoveel mogelijk van de overige mensen in Nederland te isoleren. Zo mochten joden niet meer in zwembaden, parken en bibliotheken komen. Kinderen moesten voortaan naar aparte scholen met alleen maar joodse kinderen. Reizen per auto, tram of trein en zelfs fietsen was niet langer toegestaan. Er kwamen aparte winkels, markten, ziekenhuizen voor joden. Veel joden werden vanuit allerlei steden en dorpen in Nederland gedwongen om naar Amsterdam te verhuizen. In Amsterdam mochten joden alleen in bepaalde wijken wonen, zoals de Transvaalbuurt in Amsterdam Oost of de Rivierenbuurt in Zuid. In mei 1942 moesten alle joden van 6 jaar en ouder een Jodenster zichtbaar op hun kleding dragen. Zo werd het steeds gemakkelijker voor de nazi 's om te weten wie joods was en waar ze joden konden vinden.

Vernietigingskampen

Op 20 januari 1942 werd in Berlijn de Wannsee conferentie gehouden, een vergadering van hoge nazi's. Zij bespraken hoe zij de moord op alle 11 miljoen joden in bezet Europa konden uitvoeren. De nazi's besloten om vernietigingskampen in Polen te bouwen. Daar konden in korte tijd heel veel mensen worden gedood. Binnen enkele maanden reden overal in Europa treinen naar de vernietigingskampen. Tussen juli 1942 en november 1943 werden vanuit de Hollandsche Schouwburg en andere verzamelplaatsen ongeveer 110.000 joden via Westerbork op transport gesteld, de meesten naar vernietigingskampen als Auschwitz en Sobibor.

Onderduiken

Veel joden deden alles wat ze konden om te voorkomen dat ze door de nazi's werden opgepakt, maar ontsnappen was vrijwel onmogelijk zonder hulp van anderen. Joden die wilden onderduiken hadden niet alleen een onderduikadres nodig waar ze de rest van de oorlog konden blijven, maar ook een vervalst persoonsbewijs met een andere naam, bijpassende bonkaarten om voedsel mee te kunnen kopen, geld en hulp van buitenaf. Degenen die onderduikers in huis namen, liepen het risico bij verraad zelf naar een van de kampen te worden doorgestuurd. Ondanks alle gevaren hebben in Nederland in de oorlog 25.000 joden ondergedoken gezeten. Ongeveer een derde van hen is alsnog verraden.

Verzetsgroepen

Langzamerhand kwamen er steeds meer verzetsgroepen die samenwerkten tegen de nazi's. Degenen die hieraan deelnamen kwamen uit allerlei groeperingen in de samenleving. Sommige verzetsgroepen bestonden uit mensen die zich om politieke redenen tegen de nazi's verzetten. Anderen zagen het als hun menselijke plicht om slachtoffers van het naziregime te helpen. Weer anderen deden hetzelfde om religieuze redenen.

In de Hollandsche Schouwburg was een joodse verzetsgroep actief. Nadat zij de kinderen uit de crèche hadden gesmokkeld werden ze door niet-joodse verzetsmensen naar een veilig adres in de buurt gebracht. Verschillende verzetsgroepen waren betrokken bij het redden van de kinderen, zoals de NV groep en de Amsterdamse Studentengroep. De meeste kinderen werden per boot naar Friesland gebracht of gingen met de trein naar Limburg. Daar werden ze opgevangen door plaatselijke verzetsmensen en naar onderduikadressen gebracht, waar ze tot het eind van de oorlog bij onderduikgezinnen bleven. Op deze manier zijn honderden kinderen gered.

Bevrijding

In september 1944 werden grote delen van het zuiden van Nederland bevrijd door Amerikaanse en Canadese troepen. In de rest van Nederland was de oorlog pas in het voorjaar van 1945 afgelopen. Voor de joden die uit de onderduik kwamen werd de vreugde om de bevrijding overschaduwd door het verdriet om verlies van een groot deel van familie en vrienden. Van de joden die vanuit Nederland naar de kampen gedeporteerd waren keerden slechts 5000 overlevenden terug.

WOORDPUZZEL (zie volgende bladzijde)

Omschrijvingen

- 1 iedere Nederlander vanaf 15 jaar moest dit altijd bij zich dragen en bij controles laten zien.
- 2 een grote staking als protest tegen de jodenvervolging
- 3 concentratie- en vernietigingskamp in Polen
- 4 joodse organisatie die onder dwang meewerkte aan deportatie van joden
- 5 de plaats waar Maurice was ondergedoken
- 6 een van de wijken in Amsterdam waar joden gedwongen moesten wonen
- 7 dit moest je vanaf mei 1942 zichtbaar op je kleding dragen als je joods was
- 8 een van de landen die meehielp Nederland te bevrijden
- 9 doorgangskamp in Drenthe
- 10 Hebreeuws woord voor de moord op 6 miljoen joden
- 11 in deze nacht organiseerden de nazi's in heel Duitsland geweld tegen joden
- 12 Nederlandse politieke partij die meewerkte met de nazi's
- 13 term voor het afvoeren per trein van joden naar Oost-Europa
- 14 een van de provincies waar uit de crèche gesmokkelde kinderen waren ondergedoken
- 15 dag in het joodse jaar waarop we extra denken aan wat er in de oorlog is gebeurd
- 16 gebouw in Amsterdam van waaruit veel joodse kinderen zijn gered
- 17 voornaam van een joodse verzetsheld
- 18 aanhanger van Hitler
- 19 Amsterdamse studenten die joden hebben geholpen
- 20 opstand tegen onderdrukking
- 21 een door de nazi's georganiseerde jacht op joden
- 22 hiermee werd Rotterdam verwoest
- 23 onder een andere naam bij vreemde mensen gaan wonen
- 24 iemand uitleveren aan de vijand

WOORDENLIJST

Bevolkingsregister

Kaartsysteem van de burgerlijke stand met daarop de namen, adressen en godsdienst van alle mensen die officieel in een gemeente woonden. Zo wisten de nazi's precies wie joods was en ook wie er op een bepaald adres woonden. Het verzet heeft verschillende malen een aanslag gepleegd op een bevolkingsregister, onder andere in Amsterdam en Bilthoven. Zie ook bladzijde 20 (De Duitse bezetting).

Deportatie, deporteren

Het gedwongen overbrengen van groepen mensen, meestal vanuit hun eigen huis en woonplaats, naar een getto of concentratiekamp. Zie ook bladzijde 20 (Oproep).

Dolle Dinsdag

Dinsdag 5 september 1944. Omdat Antwerpen en Brussel twee dagen daarvoor waren bevrijd van de Duitse bezetting, dachten de Nederlanders dat zij ook snel zouden worden bevrijd. Iedereen was dol van blijdschap. Een groot deel van het zuiden van Nederland werd inderdaad in de loop van september 1944 bevrijd, maar het zou nog tot 5 mei 1945 duren voordat heel Nederland vrij was.

Groep van Piet Meerburg

Verzetsgroep betrokken bij het redden van joodse kinderen, ook bekend als de Amsterdamse Studentengroep. Piet Meerburg was de leider van deze groep. Zie ook bladzijde 26 (verzetsgroepen).

Joodse Raad

Joodse organisatie die onder dwang meewerkte aan de deportatie van joden. Zie ook bladzijde 20 (De Crèche).

Onderduikadres

Een geheime schuilplaats voor iemand die probeerde aan de nazi's te ontsnappen. Het adres kon een huis of een boerderij zijn, maar er hebben ook mensen ondergedoken gezeten in een schuur of in een hol onder de grond.

Onderduiken

Onder een andere naam en zonder dat de buitenwereld er van weet bij vreemde mensen gaan wonen. Behalve een betrouwbaar en veilig onderduikadres hadden onderduikers ook een vervalst persoonsbewijs met een andere naam nodig, bonkaarten om voedsel mee te kunnen kopen, geld en hulp van buitenaf. Zie ook bladzijde 26.

Onderduikgevers, onderduikouders

In de Tweede Wereldoorlog werden joodse kinderen vaak ondergebracht bij onderduikgevers. Hun eigen ouders zaten soms ergens anders ondergedoken of waren gedeporteerd. De onderduikgevers mochten aan de buitenwereld niet laten merken dat zij joodse kinderen in huis hadden.

Persoonsbewijs

Identiteitsbewijs voorzien van pasfoto en vingerafdruk dat iedere Nederlander boven de 15 jaar in de oorlog altijd bij zich moest hebben. Op het persoonsbewijs van joden stond een grote letter J. Zie ook bladzijde 20.

Razzia

Door de overheid of bezettende macht (politie, leger) georganiseerde opsporing of klopjacht op een groep mensen.

Ster, Jodenster

De gele ster werd op 2 mei 1942 door de nazi's verplicht gesteld. De ster moest duidelijk zichtbaar aan de linkerkant op borsthoogte op de kleding worden genaaid. Zie ook bladzijde 26 (Isolatie).

Transport

Het vervoeren van een groep mensen of goederen naar een andere plaats. In de oorlog was 'op transport stellen' de term die gebruikt werd voor het overbrengen van joden naar Westerbork of een van de andere kampen. Zie ook bladzijde 26 (Vernietigingskampen).

Transportlijst

Lijst met de voornamen, achternamen en geboortedata van mensen die op een bepaalde datum op transport gesteld werden.

Verraad, verraden

Het uitleveren van iemand aan de bezetter.

Verzetsgroep

Een groep mensen die samenwerkte tegen een bezettende of onderdrukkende macht. Tijdens de Tweede Wereldoorlog traden de nazi's streng op tegen verzetsgroepen. Zie ook bladzijde 20 en 26.

